

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЮРКОВСЬКИЙ ЯРОСЛАВ ЮРІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувачки кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
к.і.н., доцент

_____ І.В. Богінська

«_____» _____ 2021 р.

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:

Котик Ю.В., старший викладач кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: _____/_____/_____

(бали за шкалою ЄКТС/ національною шкалою)

Голова ЕК: _____

Вінниця – 2021

АНОТАЦІЯ

Юрковський Я.Ю. Культурна дипломатія України. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (бакалаврській роботі) досліджено проблему культурної дипломатії України. Автором проаналізовано особливості процесу розробки та реалізації культурної дипломатії України, її інституційне та нормативне забезпечення. Особливу вагу було приділено ролі МЗС України та Українського інституту в процесі визначення векторів розвитку культурної дипломатії нашої держави в контексті вдосконалення механізмів використання культурної складової в процесі розробки та реалізації зовнішньої політики України, як інструменту формування позитивного іміджу, відстоювання національних інтересів держави та забезпечення її подальшого розвитку на міжнародній арені.

Ключові слова: культурна дипломатія України, Міністерство закордонних справ України, Український інститут.

54 с., Бібліограф.: 48 найм.

Yurkovskiy Yaroslav Yurievich Cultural diplomacy of Ukraine. Specialty 291 «International Relations, Social Communications and Regional Studies». Vasyly Stus` Donetsk National University, Vinnytsia, 2021. The qualification (bachelor's thesis) paper explores the problem of cultural diplomacy of Ukraine. The author analyzes the features of the process of development and implementation of cultural diplomacy of Ukraine, its institutional and regulatory support. Particular emphasis was placed on the role of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Ukrainian Institute in determining the vectors of cultural diplomacy of our country in the context of improving the mechanisms of using the cultural component in the development and implementation of Ukraine's foreign policy. development in the international arena.

Key words: cultural diplomacy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Ukrainian Institute.

54 p., Bibliogr.: 48 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ	8
1.1. Поняття, мета та інструменти культурної дипломатії	8
1.2. Культурна дипломатія як інструмент soft-power держави на міжнародній арені.....	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ НАПРЯМКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ	20
2.1. Основні напрямки діяльності культурної дипломатії України	20
2.2. Діяльність Українського інституту	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ.....	36
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	47

ВСТУП

Сучасний період розвитку міжнародних відносин є одним із найбільш складних періодів для аналізу, оскільки він представлений великим об'ємом тенденцій, що сплетені одна з одною і відрізняються взаємовпливом одна на одну і на систему та окремих її учасників зокрема. Серед цих тенденцій, для прикладу, можна виділити наступні: процеси глобалізації, регіоналізації та фрагментації; демократизацію; підсилення ісламського фактору; розвиток транснаціональних норм поведінки; підсилення інформаційної складової; вільний доступ до великого масиву інформації; гібридизацію загроз системам безпеки на різних рівнях; зміна глобальної культури спілкування; зростання значення громадської думки; переосмислення історичних подій і контекстів тощо.

В контексті цього, не дивлячись на достатню кількість військових конфліктів за останні тридцять років, першочерговість військової могутності у визначенні статусу держави на міжнародній арені сьогодні зменшується, оскільки економічний розвиток і економічний вплив разом із соціальною та культурною привабливістю стають новими інструментами політики, які Дж. Най окреслив як «Soft Power». Обумовлюються ці аспекти якраз зазначеними вище тенденціями. А тому, використання культурної дипломатії все сильніше актуалізується в сучасному світі. Під культурною дипломатією розуміють не лише інструмент вирішення певних зовнішньополітичних проблем, а й «дипломатію між культурами». Це дві пов'язані між собою, однак, принципово відмінні, ролі. У першому випадку культура виступає суб'єктом і слугує засобом досягнення порозуміння через обмін культурними цінностями. У другому – культура є об'єктом дипломатії, тоді як дипломатія модерує міжкультурний діалог[36].

Заходи культурної дипломатії передбачають інституалізацію міжнародних культурних зв'язків. Більшість впливових європейських держав сьогодні створили мережі культурних інституцій за кордоном. Зокрема, у Києві працюють культурні представництва багатьох європейських країн: Британська Рада

(Велика Британія), Французький Інститут (Франція), Чеський центр (Чеська Республіка), Польський Інститут (Республіка Польща), Інститут Сервантеса (Іспанія), Гете-Інститут (Німеччина) та інші[36].

Свіжішим прикладом ефективного використання культурної дипломатії сьогодні виступає Південна Корея. В матеріалі hromadske.ua «Від К-поп до «Паразитів»: як світ накрила хвиля корейської культури» цікаво розповідається про те, що корейські серіали та музика завдяки інтернет платформам та соціальним мережам стають все більш популярними у сучасному світі спонукаючи, в тому числі, вивчати корейську мову. В той самий час корейська молодь говорить про складнощі в пошуку роботи та спробах придбати житло. Тим не менш, міністерство культури Кореї підтримує розвиток цих напрямків, а міністерство закордонних справ просуває їх задля того щоб продемонструвати те, чого досягла держава за останні роки[36].

В контексті вище зазначеного, можемо констатувати важливість використання культури під час розробки та впровадження зовнішньої політики України через наявність наступних факторів. Одна з найбільш пекучих проблем для нашої держави сьогодні – це Крим та реінтеграція Донецької та Луганської областей. Той факт, що це протистояння гібридне актуалізує важливість транслювання правильного з точки зору цілей і задач української політики образу нашої держави на міжнародній арені в цілому і на цих територіях зокрема. Оскільки супротивник в своїх засобах масової інформації постійно демонізує цей образ. Враховуючи той факт, що Росія постійно апелює до думки громадян, які проживають на цих територіях – виграти інформаційну війну для нашої держави є першочерговою задачею – особливо на флангу, який пов'язаний із ідентифікацією себе у якості українців жителями цих територій.

Другий аспект актуальності полягає в різноманітті трактувань української історії, її аналіз в контексті розвитку окремих європейських держав та Росії (що само собою має історичне підґрунтя, але все ж таки...). При цьому не лише російська загроза є важливою. Нещодавні скандали із отриманням українцями угорських паспортів, проблематика україно-польських відносин в контексті

Волині тощо. Все це підігріває важливість просування та відстоювання української самобутності в сучасному інформаційному просторі.

Третя проблема впливає із попередніх двох і акцентує увагу на необхідності використання культурних особливостей для формування цілісного іміджу сучасної України на міжнародній арені, оскільки зараз до цього пункту виникають певні питання. Ще однією особливістю є те, що українська культура на міжнародній арені більшою мірою представлена окремими митцями, авторами, режисерами тощо і інтерпретує власне бачення автора окремих питань. Натомість відсутня загальна лінія, яка б давала більш усталений та комплексний погляд на певні речі.

Важливим аспектом є робота із українською діаспорою закордоном. Успішність цієї роботи на пряму залежить від того, як наші мігранти будуть ідентифікувати себе в державах перебування. І за таких умов діяльність спрямована на підсилення промоції культурної спадщини та надбання є доволі гострим питанням. Також підсилення тенденцій розвитку культурної дипломатії особливо актуальне для сучасної України, адже вона сприяє просуванню вітчизняного культурного продукту й подальшій інтеграції України до світового культурного простору.

Об'єкт дослідження – культурна дипломатії України.

Предмет дослідження – процес розробки та імплементації напрямку культурної дипломатії України.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану процесу розробки та імплементації напрямку культурної дипломатії України.

Виходячи із поставленої мети, **завданнями роботи** є:

- проаналізувати основні теоретичні підходи визначення явища культурної дипломатії;
- дослідити основні напрямки діяльності культурної дипломатії України;
- охарактеризувати діяльність Українського інституту;

- проаналізувати перспективи розвитку напрямку культурної дипломатії в Україні.

Теоретичним підґрунтям роботи виступає концепція «Soft power» з її ідеями досягнення поставленої мети зовнішньої політики шляхом переконання, симпатії та привабливості. На думку Дж. Ная, мова і культура - це «м'яка сила», яка грає ключову роль в міжнародних відносинах, впливаючи безпосередньо або побічно на світову політику і ділові зв'язки. «М'яка сила» ґрунтується на культивуванні привабливості моральних ідеалів і позитивних прикладів способу життя, що склалися в тій чи іншій культурі. Це сила не матеріальних чинників, а інформації та образів. Використання «м'якої сили» - це використання сили цінностей. Слід наголосити на тому, що цю проблему варто розглядати в контексті питання формування та просування позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Також в роботі використовується підхід культурної дипломатії як різновиду публічної дипломатії, як такий, що відповідає сучасним тенденціям розвитку системи міжнародних відносин і дозволяє в комплексі проаналізувати культурологічний аспект зовнішньої політики. Під політикою культурної дипломатії мається на увазі феномен використання культурної спадщини держави в процесах реалізації внутрішньої або зовнішньої політики держави, що, в свою чергу, спрямовано на зміцнення іміджевої складової держави в межах сучасної системи міжнародних відносин. В контексті нашої держави, це означає розробку та просування на міжнародній арені бренду «Україна» та підсилення можливостей використання Soft Power в українській зовнішній політиці.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів – результати дослідження мають як теоретичну так і практичну складову, що може використовуватися як в академічних колах для забезпечення викладання спеціалізованих навчальних курсів, так і в професійних колах, які опікуються проблематикою зовнішньої політики України.

Структура роботи складається із вступу, трьох змістовних розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Поняття, мета та інструменти культурної дипломатії

Культурна дипломатія використовується як інструмент міжнародних відносин вже протягом декількох століть. Дослідники, мандрівники, торговці, вчителі, митці можуть розглядатися як приклади «неофіційних послів» або ранніх «культурних дипломатів». Протягом всієї історії людства процеси обміну мовою, релігією, ідеями, мистецтвом послідовно покращували стосунки між різними народами.

Сучасні міжнародні відносини зумовлюють новий зміст культурної дипломатії. У все більш глобалізованому взаємозалежному світі саме культурна дипломатія має вирішальне значення для зміцнення миру і стабільності.

Термін «культурна дипломатія» було введено американським дослідником Ф. Баргхомом в 1930-ті роки в контексті оцінки політики СРСР, яка була інтерпретована вченим як маніпуляція культурними матеріалами і кадрами в пропагандистських цілях. Надалі розуміння культурної дипломатії еволюціонувало та стало сприйматися в категоріях використання культурного спадку окремих держав у внутрішньому та зовнішньому політичних процесах, а також як інструменту, за допомогою якого можна досягти взаємопорозуміння між окреми державами або націями [13].

Одне з перших визначень поняття «культурна політика» було введено в обіг на круглому столі ЮНЕСКО в Монако в 1967 р. під час спічу «Політика в галузі культури – перші роздуми». Дане джерело визначає політику в сфері культури як загальний комплекс підходів, управлінських та економічних норм та механізмів, що забезпечують алгоритм використання культури в політичному процесі держави. Виходячи з цього, культурна дипломатія це певний набір узгоджених дій держави в галузі розвитку та промоції своєї культурної спадщини

за рахунок оптимізації того ресурсного фундаменту, яким має держава та суспільство в конкретний період свого розвитку [28, с.134].

Виходячи з аналізу різних планів, стратегій, декларацій тощо в сферах культурного розвитку, можна прослідкувати тенденцію стосовно того, що культура включає в себе усі не військові атрибути процесу реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави і фактично стає ключовим компонентом soft power держави на міжнародній арені. Тим не менш, між ними можна провести певні розмежування. Soft Power є тим інструментом, який пріоритетно належить до арсеналу держав і урядових міжнародних організацій. В свою чергу культура є спільним надбанням суспільств конкретних держав і вертикально та горизонтально заволює все, як окремі невеличкі райони держав та громадянське суспільство так і міжнародне співтовариство. Дана тенденція, в свою чергу, призводить до того, що явище «культури» трансформувало своє розуміння виключно з ідеї розвитку «духовної складової соціуму» та почало включати такі проблеми як: культурна дипломатія, конфлікт культур, безпека культури, культурна ідентичність тощо. Тобто, швидкоплинні зміни геополітичної ситуації вимагають міждисциплінарного підходу до розгляду перерахованих вище явищ.

До сучасних загроз для світової спільноти можна віднести культурний конфлікт і культурну війну. Уточнимо, що поняття «культурний конфлікт» частіше використовується в психології і соціології. У зазначених науках воно трактується як зіткнення цінностей домінуючої культури і субкультури, сприймається як причина культурних змін. Культурний конфлікт набуває різних форм[26]:

- аномії - руйнування культурної єдності через відсутність чітких соціальних норм. Процес розпаду домінуючої системи цінностей зазвичай пов'язаний з ослабленням впливу релігії і політики, що призводить до розпаду етичних принципів;

- «культурного відставання» - стану, при якому зміни в матеріальній сфері випереджають можливості нематеріальної культури (звичаїв, традицій, законів, переконань) пристосуватися до них;
- панування чужої культури - нав'язування власної культури іншим державам.

Конфлікт виникає через несумісність цінностей таких культур.

В контексті вище зазначеного можна зробити висновок, що наша держава протягом всього періоду розвитку стикається із усіма цими формами як в середині держави так і за її межами, а проблема культурного розвитку і промоції цієї культури як інструменту політики, який дозволить вирішити зазначенні вище проблеми має два базових виміри: 1 – інституційний і 2 – контенту та меседжів.

Концепція м'якої сили, різновидом якої є культурна дипломатія, була запропонована американським політологом Дж. Наєм у 1990 році і донині є предметом наукових і практичних політичних дискусій. Дослідник мав на увазі, що м'яка сила є можливістю політичного актора досягати цілей без примусу, при добровільному бажанні інших акторів. Най виділив три аспекти формування м'якої сили: культуру і спосіб життя, політичні цінності та публічну дипломатію [6].

Як зазначав П. Грассо, поняття культурної дипломатії народжується з дотику двох різних вимірів: формалізації дипломатії і свободи культури, яка розвивається поза жорстких і чітко визначених схем, проте, культура відіграє фундаментальну роль в дипломатії країн. Культурну дипломатію можна визначити в якості інструменту уявлення національної ідентичності на міжнародному рівні, а також в якості інструменту посередництва між взаємодією різних культур. На думку німецького дипломата А. Ендерса культурна дипломатія – це інструмент, який служить в політичних цілях, і хоча він і встановлює свої власні цілі, вони впливають із загальних цілей зовнішньої політики [22].

Культурна дипломатія є важливим інструментом державної зовнішньої політики, пов'язаним з поданням, просуванням і побудовою позитивного образу держави за допомогою культурної діяльності. Так, словацький вчений М. Куруч визначає культурну дипломатію як специфічну діяльність, орієнтовану на обмін культурними цінностями відповідно до цілей зовнішньої політики [23, С.24].

Будучи різновидом «м'якої сили», культурна дипломатія дозволяє донести та реалізувати інтереси держави за допомогою трансляції культури, цінностей та ідей на противагу використання «жорсткої сили», що здійснює примус через військовий тиск. Хоча, наприклад, дослідник К. Шнайдер вважає, що на сьогодні використання інструментів культурної дипломатії відходить на другий план у порівнянні із більш жорсткими інструментами впливу [2].

В Українській дипломатичній енциклопедії культурній дипломатії надане таке визначення: 1) Зовнішня культурна політика, мета якої полягає в збереженні національної культури, обстоюванні національно-культурної ідентичності в міжнародному співробітництві тощо; поєднує політику держави щодо певних сфер культурної діяльності, культуру зовнішньополітичної діяльності, інструментальне використання культури та культурних норм у зовнішньополітичних діях. 2) Врахування в дипломатичній діяльності держави культурних факторів задля досягнення міждержавного порозуміння через подолання культурних бар'єрів; 3) використання різноманітних чинників, культури, мистецтва й освіти з метою захисту й просування на міжнародній арені національних інтересів [38].

Відносно направленості культурної дипломатії на тривалу дію відзначав також Є. Онух, відомий польський дипломат. Зокрема, на його думку культурна дипломатія є багаторічною діяльністю, інструментом державної політики, який розрахований на більш тривалу перспективу, і тому вона не має бути конкретним знаряддям політики, яка є вигідною, необхідною у певну конкретну мить [39].

Вітчизняна дослідниця О. Розумна розглядає культурну дипломатію у якості сукупності прийомів і практичних заходів, які розробляються і реалізуються органами зовнішніх зносин або іншими уповноваженими на те

державними органами, які підтримують дипломатичну діяльність держави трансляцією зразків національної культури на зарубіжну аудиторію [37].

Міжнародним Інститутом культурної дипломатії запропоновано таке визначення: культурна дипломатія – це курс дій, які засновані на обміні ідеями, цінностями, традиціями, іншими аспектами культури або самобутності і використовують його з метою зміцнення відносин, розширення соціокультурного співробітництва, просування національних інтересів. Культурна дипломатія може практикуватися або державним сектором, або приватним сектором, або громадянським суспільством, а її метою є сприяння миру і стабільності на основі міжкультурних відносин [4].

Також Інститутом були виділені такі принципи культурної дипломатії, які мають виконуватися при реалізації її заходів:

- визнання культурного розмаїття і спадщини;
- міжкультурний діалог;
- справедливість, рівність;
- захист міжнародних прав людини;
- сприяння забезпеченню глобального миру і стабільності.

Часта дискусія в політичних колах про «м'яку силу» держав породила спроби створення її рейтингів. Перший масштабний рейтинг рівня культурної дипломатії держав був складений у 2010 році журналом *Monocle* спільно з британською незалежною благодійною організацією *The Institute for Government*. За основу рейтингу було взято дослідження Дж. Ная, де автором виділено п'ять критеріїв «м'якої сили»: бізнес/інновації; культура; влада; дипломатія; організації. Дані для обчислення індексів були взяті з авторитетних джерел, аналітичних доповідей, звітів міжнародних організацій (ООН, Світовий Банк, дослідження Freedom House та ін).

Відповідно до рейтингу, складеному *Monocle* у 2018/2019 роках місця у першій 10-ці посідають такі країни (у порядку розподілу місць, починаючи з 1-

го): Франція, Німеччина, Японія, Канада, Швейцарія, Велика Британія, Швеція, Австралія, США, Португалія [9].

Також альтернативний варіант рейтингу «м'якої сили» у зовнішній політиці провідних країн світу з 2015 року щорічно публікується центром міжнародних відносин Університету Південної Каліфорнії США і британським піар-агентством *Portland*. Рейтинг оцінює використання культурної дипломатії країнами відповідно до таких об'єктивних критеріїв: влада, культура, освіта, ступінь залучення до вирішення глобальних проблем, бізнес-клімат та впровадження цифрових технологій.

Аналізуючи ведення культурної дипломатії різних країн, то можна дійти висновку, що вони використовують низку різноманітних засобів для реалізації своєї зовнішньої політики у сфері культурної дипломатії за кордоном. Одним з найголовнішим та найпоширенішим засобом реалізації культурної дипломатії є поширення своєї культури на території інших держав. Складовими поширення культури виступає популяризація мистецтва, музики, танців, звичаїв, кіноматографії, проведення міжнародних виставок, освітніх обмінів, створення освітніх програм для поширення за кордоном. Крім того, необхідно зазначити, що одним із засобів також є реалізація культурних та мовних програм за кордоном, представлення стипендій та грантів, проведення різноманітних конференцій та семінарів, що допомагають залученню учасників до вивчення тієї чи іншої країни.

Для реалізації культурної дипломатії держави створюють інститути, а держави, які покладають великі сподівання та сили на культурну дипломатію – навіть цілі мережі інститутів по всьому світі. Держави не забувають пропагандувати своїх видатних діячів, щоб вони давали гастролі на іншій території. Все частіше проводяться “Дні культури”, під час яких популяризують свою культуру, проводячи відкриті заходи, читаючи та видаючи книги про історію держави, організовуючи зустрічі з видатними особами культури. Безсумнівно, що ефективність цих всіх засобів залежить від рівня розвитку

власної сфери культури. Тобто, держави повинні спершу повністю забезпечити розвиток та вияв поваги до рідної культури.

Міжнародні виставки набувають все більшої популярності під час реалізації культурної дипломатії. На 2019 рік вже офіційно зареєстровано 480 міжнародних виставок. Наприклад, “Inside 3D Printing 2019 Dusseldorf” (Дюссельдорф, Німеччина) – міжнародна виставка - конференція 3D друку; “CemFuels Conference & Exhibition 2019” (Амстердам, Нідерланди) – міжнародна виставка-конференція альтернативних видів топлива; “Genera 2019” (Мадрид, Іспанія) - міжнародна спеціалізована виставка енергетики та екологічних технологій; “Latvian Book Fair 2019” (Рига, Латвія) – міжнародна виставка книг; “MADE Expo 2019” (Мілан, Італія)- міжнародна виставка архітектури; “Addit Expo 3D 2019” (Київ, Україна) – міжнародна виставка технологій 3D друку; “In-Cosmetics Global 2019” (Париж, Франція)- міжнародна виставка компонентів до косметики. Сутність міжнародних виставок у культурній дипломатії полягає у тому, що кожна країна ,завдяки ним, може показати свої сильні сторони, тобто найбільш розвинені сфери діяльності, та цим показати рівень та престиж держави.

Освітні програми, обміни та стипендії – ще один з важливих засобів ведення культурної дипломатії, адже викликають зацікавленість у молоді. Наприклад, стипендії фонду Конрада Аденауера, програма “Journalisten International”, британська урядова стипендія Chevening, Швейцарські федеральні стипендії, дослідницька програма у Франції “Odyssee 2015”, програма обміну для майбутніх лідерів (FLEX), стипендії ім. Фулбрайта для навчання в університетах США, програма ім. Г. Гамфрі, Erasmus+ тощо.

Отже, культурні програми обміну, робота фондів, кінематографія із пропагандою культурних цінностей суспільства, стали вагомим арсеналом для успішної реалізації культурної дипломатії. Не викликає сумніву той факт, що сьогодні установи та організації, благодійні та комерційні фонди тощо, державні або приватні, проводячи культурну промоцію у своїх державах та за їх межами, опосередковано наближують окремі держави до реалізації своїх внутрішньо та

зовнішньо політичних задач. Через це, держава повинна системно опікуватися питанням матеріальної підтримки тих суб'єктів, що актуалізують її культурний доробок та промоцію культурної спадщини.

1.2. Культурна дипломатія як інструмент soft-power держави на міжнародній арені

Дж. Нایت чітко фіксує відмінність між «м'якою силою», використовуваною в реалістському її розумінні, коли за рахунок різних засобів, у тому числі і привабливості, проявляється прагнення в реалізації власних інтересів, з одного боку, і ситуацією, коли взаємодія веде до взаємного збагачення і співпраці учасників (неліберальний підхід). В принципі, цей останній варіант і закладений в концепції Дж. Ная, хоча чітко ним і не визначений. Звідси саме введене поняття «м'яка сила» трактується різними дослідниками і політиками дуже широко, тому часто суперечить ідеї Дж. Ная. Втім, останнім часом і сам Дж. Най став звертати увагу на те, що не можна обмежуватися лише своєю «м'якою силою». Зокрема, він пише, що не слід думати лише про власну «м'яку силу». Наділення силою інших може допомогти досягненню цілей [5; 6].

Не можна сказати, що пропаганда є неефективним засобом впливу на протилежну сторону, як і взагалі реалістсько орієнтовану поведінку. У деяких ситуаціях, особливо коли від іншої держави потрібно швидко домогтися бажаного результату, пропаганда і навіть такі методи, як тиск і шантаж, можуть виявитися вельми дієвими. Інша справа, що навряд чи пропагандистський вплив може тривати довго.

Перш за все, пропаганда, якщо використовується, наприклад, матеріальне заохочення, є «жорсткою силою». «М'яка сила» не передбачає просування власних інтересів за рахунок матеріальної винагороди. У той же час необхідно підкреслити, що запропоноване визначення «м'якої сили» і пропаганди не є абсолютним, що нерідко призводить до їх спільного розуміння та тарактування. Дослідник Дж. Най, проводячи лінію розмежування між hard power та soft power,

акцентує увагу на тому, що вони мають різні засоби впливу. Очевидно, що межі двох видів «сили» при такому підході виявляються «розмитими». У той же час пропаганда із застосуванням різних видів стимулювання (в тому числі і заохочення) наближається до «жорсткої сили». У свою чергу, вибудовування і визначення мети - ще не «м'яка сила», але по діям ближча до неї, аніж до «жорсткої сили».

На практиці ж, нерідко, під часу аналізу «пропагандистських властивостей» певного суб'єкту по відношенню до нього одночасно можуть застосовуватися визначення та характеристики як soft power так і hard power. Фактично, можна сказати, що таке поєднання є вже усталеним варіантом того, що Дж. Най назвав smart power [5; 6]. Однак тут окремо постає питання, які можуть бути переваги і обмеження такого спільного використання «м'якої сили» і пропаганди.

При аналізі «м'якої сили» дуже часто автори повністю відносять ті чи інші області, явища і т.п. або до «м'якої сили», або до «жорсткої сили». Наприклад, економіка у різних дослідників потрапляє то до одної, то до іншої категорії, і хоча сам Дж. Най відносив економіку до «жорсткої сили», приваблива модель економічного розвитку все ж є «м'якою силою». Насправді, та чи інша сфера не може бути апріорі віднесена до певної «сили». Так, приваблива модель економічного розвитку є «м'якою силою», в той час як застосування економічних санкцій - «жорсткою силою». Більш того, «жорстка сила» може бути приваблива і в цьому сенсі сприйматися як «м'яка сила» третьою стороною. Наприклад, військова міць, перемоги над противником стають певним еталоном дії для інших, виступаючи в даному випадку «м'якою силою».

Складніші справи з такими, наприклад, сферами, як освіта, культура, спорт. Дж. Най відносить освіту до «м'якої сили», вказуючи, що вона є одним з ресурсів її використання [5; 6]. Це в багатьох випадках дійсно так, і останнім часом з'явилося чимало робіт, в яких показана роль культури в якості «м'якої сили» держави [1; 2; 7]. Однак застосування «м'якої сили» може нерідко супроводжуватися елементами «жорсткої сили», а саме - настирливості при

демонстрації привабливості, в тому числі і в галузі культури. В результаті «м'яка сила» перетворюється на пропаганду, оскільки нав'язування культурних зразків або стандартів викликає різко негативну реакцію. Культурна експансія нерідко ставиться в докір країнам Заходу. Зрозуміло, подібна стратегія поведінки не може розглядатися в якості «м'якої сили». У той же час грань є дуже тонкою.

Шляхи використання «м'якої сили» можуть бути різними. Одним з найбільш потужних шляхів тут виступає публічна дипломатія, яка реалізується в двох напрямках: державна політика в сфері публічної дипломатії та публічна дипломатія, що здійснюється елементами громадянського суспільства держави.

Перший підхід представлений публічними виступами державних діячів у ЗМІ, проведенням державних заходів спрямованих на промоцію власного бренду, брифінги державних міністерств та відомств, ведення офіційними посадовими особами держави тематичних блогів та власних сторінок у соціальних мережах (twitter diplomacy або facebook diplomacy).

Другий підхід, щодо реалізації ідеї публічної дипломатії (та культурної дипломатії як її складової) пов'язаний із роботою ЗМІ (в контексті формування суспільної думки щодо актуальних питань), вищих навчальних закладів, шкільних закладів освіти, неурядових неприбуткових організацій тощо. Нерідко публічна дипломатія в науковій літературі ототожнюється (або підміняється) поняттями «громадська дипломатія» або «народна дипломатія» [10, с. 32]. Звісно ж, такий підхід значно звужує сферу діяльності публічної дипломатії, оскільки виключає офіційні канали її реалізації.

У той же час слід підкреслити, що недержавні актори не є простими провідниками культурної політики держави при реалізації публічної дипломатії. У цьому випадку вони не стали б акторами, а були б провідниками (втім, частина з них виступають саме в такій якості). Іншими словами, недержавні гравці у багатьох випадках досить самостійні і можуть самі формувати «м'яку силу» країни, а також свою власну. Держава при цьому може здійснювати їм безпосереднє сприяння, а може дистанціюватися, виходячи з того, що недержавні актори зазвичай викликають більшу довіру [10]. При цьому держава,

взаємодіючи з різними за ступенем близькості з нею недержавними акторами, може більш тонко використовувати свою «м'яку силу».

Очевидно, що будь-яке суспільство неоднорідне, тому не може бути універсальної привабливості, або іншими словами - універсальної «м'якої сили». На міжнародній арені в один і той же час діють безліч акторів, які володіють різноманітними типами «м'якої сили» і одночасно тими чи іншими характеристиками, які сприймаються негативно. Так, рівень розвитку кубинської медицини може бути привабливим, але в той же час рівень життя населення країни такою характеристикою не володіє. При цьому використання «м'якої сили» однієї держави зустрічає конкуренцію з боку інших. В результаті різні держави конкурують одна з одною за увагу третіх сторін. У цих випадках різні актори намагаються знайти свою специфічну нішу. Наприклад, щодо Центральної Азії Європейський союз пропонує освітні програми, програми з прав людини, культурні програми та проекти, а Сполучені Штати Америки, в свою чергу, акцентують увагу в цьому ж регіоні на проблематиці розвитку молодіжної політики, а також проектах, що пов'язані із розвитком інноваційних технологій [21, с. 109]. Такого роду особливості конкуренції різних стратегій імплементації м'якої сили держав формують на міжнародній арені конкуруюче середовище між основними його суб'єктами та об'єктами. А тому, успішність впливу конкретної держави буде безпосередньо залежати від якості тієї стратегії м'якої сили, що буде розроблена.

Конкуренція різних держав за свою привабливість явно недостатньо досліджена, оскільки більшість наукових робіт сконцентровано на аналізі «м'якої сили» тієї чи іншої держави без урахування діяльності інших держав на міжнародній арені. Частково ці питання розглядаються в дослідженнях в рамках інформаційного, ідеологічного та т.п. протиборства. Однак там акценти зміщуються в бік розгляду питань «дія-протидія», взаємної дискредитації сторін і т.п. Вони не сконцентровані в області формування привабливості культурного образу держави.

Іншим важливим моментом в розумінні і дослідженні «м'якої сили» є те, що вона часто розглядається лише як культурний вплив одного суб'єкта на іншого, без розуміння того факту, що протилежна сторона також є суб'єктом, а не об'єктом. Суб'єктність означає те, що протилежна сторона активна і може по-різному інтерпретувати спрямовані на неї дії. Крім того, протилежна сторона сама може застосовувати інструмент «м'якої сили» у відповідь. Ці питання часто залишаються поза дослідженнями, хоча на практиці останнім часом, зокрема в рамках публічної дипломатії США, в значній мірі спостерігається відмова від моделі взаємодії «суб'єкт - об'єкт» і спроби вибудовування відносин за принципом до «суб'єкт - суб'єктної» моделі. При цьому підкреслюється, що ефективним виявляється вибудовування відносин за принципом діалогу. До певної міри це відбувається під впливом європейців [10, с. 147].

Розвиток політичної системи світу в ХХІ ст. вносить нові корективи в застосування «м'якої сили» у культурній дипломатії. Активність недержавних акторів у ХХІ ст. продовжує зростати за багатьма параметрами: за їх кількістю на світовій арені, за сферами, до яких вони залучаються, за їх впливом і т.п. Це тягне за собою цілий ряд наслідків. Так, сьогодні держави при використанні «м'якої сили» не можуть ігнорувати недержавних учасників.

Недержавні актори володіють власною «м'якою силою» [6, с. 51], яка часом поширюється на державу в цілому. Наприклад, французька культура, література, поезія міцно асоціюються з Францією як державою. Недержавні актори активно звертаються до «м'якої сили» як ресурсу впливу. При цьому вони можуть співпрацювати з державами або навпаки - протистояти їм. Співпраця ж держав і недержавних акторів у культурній сфері останнім часом породжує різні форми партнерства і взаємодії, тому стає все складніше провести грань між державними і недержавними акторами.

Плануючи впливу за допомогою «м'якою силою», слід розрізняти довгострокові і короткострокові цілі. Наприклад, культура спрямована головним чином на досягнення довгострокових цілей. У той же час ЗМІ використовуються зазвичай в цілях досягнення короткострокових цілей [6, с. 52]. Але подібна

закономірність не є абсолютною. Нарешті, слід мати на увазі, що «м'яка сила» має і зворотний бік. Далеко не завжди можна прорахувати, які наслідки може спричинити привабливий образ.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ НАПРЯМКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ.

2.1. Основні напрямки діяльності культурної дипломатії України

На сьогодні, коли Україна стає центром уваги усіх світових засобів масової інформації, коли події, що відбуваються у нас в державі, викликають одночасно співчуття і захоплення громадськості та політикуму, на перший план виходять іміджеві питання нашої держави як головної передумови національної безпеки. Адже в міжнародній конкурентній світосистемі часто саме іміджеві питання визначають місце країни у міжнародному устрої, які забезпечують додаткову статтю інвестицій в економічну систему, укладення вигідних міжнародних угод та договорів, спрямування туристичних потоків тощо.

Базовим завданням для України сьогодні є необхідність чітко ідентифікувати себе і на основі цього впорядкувати свій профіль, який повинен давати чітку відповіді світу ким є Україна і якою вона хоче представати на міжнародній арені. Якщо використовувати термінології із маркетингу, то ця проблема стосується позиціонування себе, оскільки попередні десятиліття незалежності, на наш погляд, можна визнати такими, що не сформували на міжнародній арені такий образ України, який б и був вигідний їй. Натомість ці уявлення міжнародної спільноти є рефлексією держав на окремі події, явища тощо. І ця ситуація потребує корегування.

Отже, визнання світовою громадськістю історичної та культурної суб'єктності українського народу стає першим кроком, завдяки чому відношення до України змінилося кардинально.

Варто нагадати, що Україну довгий час сприймали невіддільно від Росії. Україна сприймалася невливовою, маловідомою країною, яка має неефективну владу і законодавство, з невизначеним напрямом й стратегією подальшого розвитку. За Україною закріпилась риса непередбачуваності, яка до того ж, супроводжувалась залежністю від Росії. Помітних виразів національна культура

отримала тільки після того, як відбулась Помаранчева революція 2004 року, коли розпочалась відмежовуваність від пострадянського і російського проявів масової культури. Україна набувала власних, характерних рис обличчя.

На сьогоднішній день проблеми упізнання України в світі є ще більш актуальними, якщо брати до уваги, що політика Російської Федерації по відношенню до нашої держави є агресивною і супроводжується поширенням нею відверто брехливої інформації щодо подій, що відбуваються в Україні. Лише після подій Помаранчевої революції в свідомості політичних еліт нашої держави почали закріплюватися ідеї стосовно важливості використання культури у якості інструменту зовнішньої політики.

Неприпустимість нехтування розвитком культурної дипломатії та ненадання підтримки її суб'єктам продемонстрували події останніх років в Україні. Через брак інформації про Україну в інших державах, в умовах збройної агресії українські дипломатичні представництва та культурні інституції мають створити механізми не тільки просування національного культурного продукту, а й надання правдивої інформації про події на теренах української держави. Це є питанням не стільки формування позитивного міжнародного іміджу, скільки гарантування національної безпеки. Можливо, саме цим можна пояснити те, що останнім часом намітилися певні зрушення в функціонуванні вітчизняних посольств та культурно-інформаційних центрів у означеному напрямі[45].

Серед сучасних прикладів культурної дипломатії – діяльність окремо взятого українського культурного представництва за кордоном, яке покликане забезпечувати присутність української культури в інформаційних просторах інших країн, створювати надійне підґрунтя для регулярних культурних обмінів тощо. Таке представництво у форматі культурно-інформаційного центру діє у складі закордонної дипломатичної установи України. Такі осередки було створено Указом Президента України «Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України» № 146/2006 від 20 лютого 2006 року. Їх основним завданням є сприяння розвитку міжнародної співпраці України, зокрема в галузі освіти та культури, в державі перебування[35].

У 2018 році Посольство України в Німеччині створило інформаційно-культурну агенцію України. Загалом же, за статистикою на 2018 рік існувало 17 культурно-інформаційних центрів України, які функціонували на базі посольств і консульств нашої держави у 17 європейських державах, в тому числі у: Австрії, Польщі, Франції, Естонії, Італії, Угорщині, Бельгії тощо [35].

Сьогодні в Україні здійснюються окремі кроки щодо підтримки публічної та культурної дипломатії на загальнодержавному рівні. Так було створено Державну агенцію промоції культури України у 2009 році. Про те, ефективність внутрішньої та зовнішньої діяльності цієї структури залишається доволі дискусійним питанням.

Уже кілька років ведуться дискусії про важливість створення у провідних європейських державах українських інститутів (інститутів Шевченка, українських культурних центрів), однак усі ці питання залишаються на рівні проєктів.

Взірцевим можна вважати розвиток культурного діалогу між Україною та Францією. Ще у 2004 р. при посольстві України у Франції був створений культурно-інформаційний центр, якому вдалося за цей час запровадити традиції співпраці в мистецькій, культурній, інформаційній царині. Серед його останніх ініціатив можна назвати проведення виставки дитячих картин «Моя мирна Україна», виставки «Культура і конфлікт: Ізоляція у вигнанні», організацію концертів, на яких виконувалися українські шедеври вокального мистецтва (твори Є. Станкевича, М. Скорика, М. Колесси). Наразі активно займається промоцією українською культури й перший секретар посольства України у Франції з питань культури І.Карпа, яка вважає, що Україна – це країна, де цвіте й розвивається сучасна культура, абсолютно конкурентоспроможна [45].

Водночас експерти констатують, що для повноцінної реалізації заходів у цій сфері потрібна додаткова увага держави до цієї проблематики, у тому числі щодо створення специфічних інституцій культурної дипломатії. У доповіді «Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи» наголошується на ключових факторах, які істотно впливають на ефективність діяльності таких

інституцій (за умови, що їхня діяльність має чітку та зрозумілу державну підтримку, передусім фінансову)[14]:

- підпорядкованість (координованість) зовнішньополітичному відомству держави;
- популяризація мови та надання послуг з її вивчення мають стати одним з найважливіших напрямів діяльності таких інституцій;
- ретрансляція цінностей – як українських, так і загальноєвропейських (тим самим стаючи частиною загального європейського культурного простору);
- відповідність культурним запитам країни перебування;
- формування та підтримка сталих зв'язків та підсилення продуктивного партнерства;
- процес промоції культурного надбання відповідними інституціями виходи за рамки виключно дипломатичних заходів та передбачає підтримку гастрольної діяльності, сприяння розвитку різноманітних напрямів культури і мистецтва (кінематограф, театр, візуальне мистецтво, музика, архітектура та урбанізм, музейна справа);
- підтримка сучасної культури і мистецтва;
- мережева структура;
- підтримка літературних проєктів і книговидавання.

В Україні під час Революції Гідності була створена мережа Global Ukrainians, одним з напрямків діяльності якої наразі є культурна дипломатія. Створення такої мережі також зумовлено загальновизнаною потребою більш системної та скоординованої співпраці між українськими лідерами волонтерських рухів, громадських організацій всередині країни та за кордоном, та державними структурами, відповідальними за зовнішню інформаційну політику[33].

Яскравим прикладом активізації у розвитку культурної дипломатії може слугувати діяльність посольства України в Федеративній Республіці Німеччина, в якій за останні два роки лише в Берліні було організовано понад 100 заходів,

присвячених знаковим подіям. Серед них варто назвати наступні: XIV Міжнародний літературний фестиваль у Берліні, що відбувся у 2014 році; виставка митців образотворчого мистецтва та літератури різних поколінь «The Ukrainians»; фотовиставка «Майдан. Обличчя та історії», що проходила 25 березня 2014 р. у м. Гамбург, «Фестиваль миру» тощо [45].

За ініціативою Міністерства закордонних справ України у 2015 році було започатковано Перший форум культурної дипломатії України, а також Управління публічної дипломатії, яке включило в себе відділи культурної дипломатії, іміджевих проєктів та зв'язків із медіа. Промоція українського кіно; проведення зустрічей із українськими письменниками, поетами та науковцями; організація фотовиставок є основними пріоритетами діяльності сьогодні.

Співробітництво із Сполученими Штатами Америки, Канадою та державами Європейського Союзу є сьогодні пріоритетними напрямками української культурної дипломатії. Одну із основних ролей у розвитку цього напрямку вітчизняної дипломатії відіграє українська діаспора. Ними започатковується мережа недержавних організацій, що опікуються питаннями освіти, науки, молодіжної політики, промоції культурної спадщини тощо. Такого роду діяльність закордонних українців, в першу чергу їх постійна присутність в інформаційному полі, сприяє покращенню іміджу нашої держави на міжнародній арені.

Український інститут в Швеції та Український національно-культурний центр у Чехії виступають одними із низки прикладів того, як за ініціативи українських громадян за кордоном створюються культурні центри, що займаються промоцією вітчизняної культурної спадщини та спонукають до підсилення міждержавної співпраці. В контексті цієї проблематики, важливим вбачається розробка та впровадження національної програми по розвитку культурних зв'язків із закордонним українством, актуальність якої підкреслюється вже протягом декількох років.

Важливим питанням є питання оцінки ефективності проведеної політики в сфері культурної дипломатії. Одним із важливих кроків в цій сфері стало

дослідження неурядової неприбуткової організації «Глобал Юкрейніанс» разом із залученими експертами в межах якого вони оцінили змістовне наповнення та якісні результати проведеної у період з 2014 по 2016 роки культурної дипломатії України в різних державах світу. Цінність цього дослідження полягає в тому, що було оцінено як успішні так і не успішні кейси політики що впроваджувалася в цей період.

Одним із результатів, став висновок експертів, в якому вони зазначили, що низька ефективність діяльності української культурної дипломатії в Нідерландах призвеле до того, що в цій державі були одні з найбільш низьких результатів референдуму щодо питання асоціації.

Добрим прикладом є також створення в Україні у 2011 р. організації Фонд культурної дипломатії “UART”, метою якої є популяризація України та української культури за кордоном, налагодження співпраці між Україною та іншими країнами, сприяння зближенню культур, підтримка історичної спадщини.

Станом на сьогоднішній день Фонд «UART» має чотирнадцять представництв в Україні, а також в Парижі, Монако та Дубаї. Важливим кроком інституалізації української культурної дипломатії стала діяльність ради реформ при Адміністрації Президента України за програмою «Просування інтересів України у світі», яка ставила за мету консолідувати роботу державних структур, громадських ініціатив, міжнародних організацій у напрямку розвитку культурної дипломатії.

У квітні 2016 року МЗС та Київський офіс Інституту Кеннана провели форум культурної дипломатії, на якому доповідачі дійшли висновку, що зусилля громадянського суспільства та «народної дипломатії» залишаються головними рушійними силами в державних зусиллях державної дипломатії. На жаль, урядові структури, відповідальні за розвиток культурного бренду України, досі недостатньо фінансуються та не координуються. Дійсно, команда з питань культурної дипломатії МЗС залишається недостатньою. Нещодавно команда запросила носія англійської мови за програмою Фулбрайта, і коли у вересні 2017

року міністр закордонних справ Павло Клімкін зустрівся з міністром закордонних справ Великобританії Борисом Джонсоном, британське міністерство закордонних справ пообіцяло надіслати МЗС «внутрішнього» радника з питань публічної дипломатії.

Україна регулярно представляється на ключових міжнародних кінофестивалях та інших заходах: Берлінале, Каннському фестивалі, Міжнародному кінофестивалі в Торонто, Міжнародному фестивалі короткометражних фільмів у Клермон-Феррані, Міжнародному фестивалі анімаційного кіно та ринку Аннесі, Міжнародному кінофестивалі в Карлових Варах. Україна також приймає Міжнародні кінофестивалі, серед яких найвідоміші - Київський міжнародний кінофестиваль MOLODIST, Одеський міжнародний кінофестиваль, Docudays UA, Міжнародний фестиваль сучасної анімації та медіа-мистецтва LINOLEUM, Дитячий кінофест та багато інших.

З 2016 року Україна представляє закордоном і розвиває свою видавничу та книгопродажну індустрію на абсолютно новому рівні. Великий успіх мав український стенд на Міжнародному книжковому ярмарку у Франкфурті 2016, організований Міністерством культури України, Асоціацією видавців України, Книжковим Арсеналом, Львівським форумом видавців та Meridian Chernovitz, повтореним у 2017 році командою Мистецького Арсеналу та новостворений Український інститут книги. Україна регулярно бере участь у численних міжнародних театральних, музичних, циркових та інших мистецьких фестивалях та проводить такі заходи в Україні.

Венеціанська бієнале сучасного мистецтва La Biennale di Venezia - одна з найпотужніших художніх виставок у світі. Участь України у цій виставці стимулює розвиток сучасного мистецтва в країні

В контексті культурологічного виміру зовнішньої політики інституції відіграють роль провідника, а акцент робиться саме на контенті, що демонструється і меседжах, які транслуються.

В аналітичній доповіді Оксани Розумної від 2016 року «Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи» авторкою було зазначено

декілька яскравих прикладів проведення заходів, які охопили велику аудиторію за кордоном, це, наприклад: виставка Пінзеля у Луврі, участь України у Франкфуртському книжковому ярмарку у 2015 році; діяльність Українського інституту у Швеції [37, с.18-25].

Загальною проблемою проведення цих заходів авторкою визначається саме залученість державних органів до їх реалізації. Наприклад, говорячи про книжковий ярмарок, авторка доповіді наголошує на наступному: «як зазначали згодом офіційні джерела, на інформаційно-організаційне забезпечення роботи українського стенду під час міжнародного книжкового ярмарку Урядом було виділено 1 мільйон 100 тисяч гривень. Хоча ці кошти були задекларовані, вся підготовка стенду відбувалася поза залученням цієї суми. Держкомтелерадіо досі не надав звіту та детального кошторису витрат на запит громадськості. Активний інтерес до заходу органи державної влади почали проявляти вже після того, як він відбувся, висловлюючи власну причетність до його успіху» [37, С.22], а також те, що контент українського стенду фактично готувався експертами та волонтерами [37, с.20].

І якщо перша проблема в нашій державі – навряд чи когось здивує, то друга тенденція має свої ризики в наступних напрямках. Дійсно, велика кількість заходів в межах культурної дипломатії проводиться поза межами державних органів митцями. В цьому є основний сенс культурної дипломатії. Але, митці – особистості творчі, вони транслюють ідеї так, як вони їх бачать, а не так, як це відповідатиме державній політиці, національній безпеці і т.д.

Проаналізуємо дане питання на прикладі кінематографу. У листопаді 2019 року було проведено American Film Market (ринок кіноконтенту). Завдяки грантовій підтримці Українського культурного фонду на ньому було реалізовано проект «Організація стенду та скринінгів для представлення профільній аудиторії фільмів українського виробництва та пошуку потенційних партнерів для їх світової дистрибуції».

Під час заходу були представлені українські фільми «Захар Беркут», «Мавка: Лісова пісня», «Черкаси», «Віддана», «Микита Кожум'яка», «Пригоди

Святого Миколая», «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила»[3]. Авжеж, участь вітчизняного продукту у такого роду заході є позитивом, але сенси... Окрім «Черкас» та «Захара Беркута» фільми є такими, що не несуть принципового меседжу щодо унікальності нашої держави або проблем з якими ми зіштовхуємося тощо і не відповідають сучасним завданням зовнішньої політики. В умовах обмеженості ресурсів і за умов декларації необхідності використання культурної спадщини як інструменту – подібний підхід можна вважати таким, що не є ефективним.

Натомість, можна згадати документальний фільм присвячений подіям Революції Гідності «Зима у війні: Боротьба України за свободу» (фільм є продуктом спільного виробництва кампаній України, Великої Британії та Сполучених Штатів), який був номінований на «Оскар» у категорії «Найкращий фільм». Фільм «Рідні» (Німеччина, Латвія, Україна, Естонія) щодо російської агресії проти України. Литовським режисером було знято кіно «Маріуполіс» (Литва, Німеччина, Франція, Україна) про Маріуполь і його мешканців – але всі вони не є продуктом вітчизняного виробництва.

Ужгородська дослідниця П. Леню в роботі «Україна та українці в образах і стереотипах західного кіно (1991-2013 рр.)» відмітила наступне: «сюжети та образи кінострічок показують, що світовий інтерес до України та українців існує, хоча у доволі специфічному вигляді. Очевидно, що пересічні представники західного світу мислять про українців образами «інших» і «чужих». Однак насмілимося зробити висновок про те, що образ «ворога» до нас уже не приміряють. Парадоксально, але чим більшим «ворогом» для українців стає Росія, тим менш «чужими» самі українці стають для Європи та жителів Північної Америки»[41, с. 133].

Президент України П. Порошенко на церемонії вручення Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка відмітив, що «... аби вести дієву боротьбу з агресором, утверджувати незалежність, маємо виробити ефективну модель культурної політики – модерна культурна політика стане і зброєю для перемоги над ворогом, і інструментом реформ» [29].

В даному контексті, на окрему увагу заслуговує проект «Культура 2025. Довгострокова національна культурна стратегія», що формує можливості для командної роботи над реформування сфери культури та виступає платформою для громадянського суспільства та органів державної влади. Центральну роль в проекті відведено саме культурній дипломатії. Дорожня карта проекту зазначає, що «... Стратегія має бути схвалена Урядом, котрий таким чином зможе визначити необхідні кроки/дії всіх залучених сторін, в тому числі, і МЗС у сфері культурної дипломатії і просування іміджу країни» [29].

3 березня 2014 р. члени Інституту культурної дипломатії взяли участь у панельній дискусії, організованій членами команди Інституту. Темою дискусії було «Культурна дипломатія в Українській революції». Ситуація щодо подій, що відбуваються в Україні, широко обговорювалася як у дипломатичних колах, так і в громадянському суспільстві по всьому світу. Є конкретні питання, які привернули увагу міжнародної спільноти. Щодо загострення конфлікту на Кримському півострові та сході України виникли нові виклики та загрози. Під час обговорення члени Інституту звернулись до кількох основних моментів революції та її результатів. З самого початку вони намагалися відкласти в сторону політичні проблеми і побачити, як культура досі була залучена в революцію. Існує безліч доказів того, що культурна дипломатія відбувалася на Майдані, який був осередком революції. 40 режисерів об'єднались, щоб створити спільний проект «Вавілон 2013 – кіно громадянського протесту». Їхній відеопроєкт мав на меті підвищити обізнаність про ситуацію в Україні і в майбутньому буде перетворений на повнометражний фільм про цей переломний момент в історії України. Мистецькі проекти додатково розвивалися в інших різних формах; крім того, існував університет під відкритим небом, а також бібліотека, яка довела, що Майдан - це не острів у морі битв. Ці місця перетворилися на підстави для обміну, обговорення та створення [4].

2.2. Діяльність Українського інституту

Інформаційно-культурні центри сьогодні виступають у якості першочергових гравців у сфері реалізації культурно дипломатії, оскільки саме вони надають інформаційну підтримку процесу, забезпечують організацію та координації реалізації конкретних заходів, а також виконують просвітницькі функції (наприклад, організовуючи курси, семінари, тренінги з вивчення мов, історії держави, яку вони представляють).

Не викликає сумнівів, що дані інституції у якості пріоритетного напрямку діяльності повинні надавати безкоштовні інформаційні послуги, які стосуються культурної спадщини та сучасного мистецтва, кіно, літератури, пам'яток архітектури, розвитку туристичної інфраструктури, проведення мистецьких заходів, зустрічей з відомими діячами тієї держави, яку вони представляють. Також, вони повинні займатися промоцією аудіо-візуальних матеріалів, матеріалів довідкового характеру, які присвячені культурно-мистецькому доробку їх держави через зацікавлених осіб [45].

Не останнє місце має відводитися й координаційним функціям культурно-інформаційних центрів, адже їм доцільно постійно проводити роботу з розширення мережі своїх партнерів, активно взаємодіяти з культурними установами держави перебування, брати участь у форумах, виставках, які сприяють презентації та промоції здобутків у культурній сфері їхньої держави. Комплексне виконання означених функцій сприятиме реалізації цілей культурної дипломатії, адже буде постійно продукувати виникнення нових зв'язків, забезпечуватиме розширення аудиторії, небайдужої до культурного надбання держави-репрезентанта [45].

Для підсилення напрямку культурної дипломатії в контексті її інституціоналізації в Україні було прийнято рішення щодо створення Українського інституту у 2015 році. Ця структура сьогодні має статус державної інституції основною функцією якої є забезпечення діяльності напрямку культурної дипломатії нашої держави. При цьому, відповідно до запропонованою Міністерством культури Концепції, не дивлячись на статус

державної установи, Український Інститут має діяти за принципами неурядової організації мережевого типу.

Пропозиція щодо його створення отримала як підтримку в українському суспільстві так і спровокувала низку запитань та дискусій щодо підпорядкування новоствореної установи, пріоритетності її завдань, а також можливостей відкривати власні представництва в різних державах світу. Практичний досвід свідчить про те, що українська культура представлена на міжнародному рівні невеликими культурними проектами в межах обмеженого кола культурних центрів, що були створені громадянами України, які проживають за кордоном [14].

Питання створення Українського Інституту стало одним із найбільш дискусійних в культурному середовищі у 2015 році. У 2017 році його було створено розпорядженням кабінету міністрів України в структурі МЗС. В цілому, міністр закордонних справ Д. Кулеба зазначив, що в Україні сформована інституційна база культурної дипломатії на основі МЗС та Українського інституту[15].

Український інститут сьогодні позиціонує себе як експертна, стала та авторитетна організація, що має системотворчу роль у міжнародній репрезентації України через потенціал культури[32].

У якості місія інститутція зазначає зміцнення міжнародної і внутрішньої суб'єктності України засобами культурної дипломатії [32].

Основними завданнями є [32]:

- підвищення впізнаваності України у світі через поширення знання про Україну;
- промоція української мови та культури за кордоном;
- розбудова міжнародного діалогу через підтримку міжнародних обмінів, забезпечення участі України у проектах співпраці в галузі креативних індустрій, культури, освіти, науки, економіки та інших сферах;

- розповсюдження українського досвіду розвитку громадянського суспільства, державотворення, відданості цінностям свободи, демократії, національної єдності.

Основні напрями діяльності Українського інституту були сформульовані за підсумками[32]:

- двох внутрішніх стратегічних сесій у серпні-вересні 2018 року;
- публічної стратегічної сесії Інституту 18 жовтня 2018 року;
- стратегічної сесії з культурної дипломатії, організованої спільно з Українським культурним фондом;
- консультацій з 80 експертами і фахівцями сектору культури, креативних індустрій та освіти, що відбулися впродовж серпня-грудня 2018 року;
- консультацій з керівниками і програмними менеджерами Британської Ради, Гете-Інституту, Чеського центру, Польського інституту, Інституту Адама Міцкевича, Литовського культурного інституту;
- робочих зустрічей з керівниками іноземних культурних і освітніх інституцій в Іспанії, Німеччині, Чехії, Польщі.

До основних напрямів програмної діяльності Українського інституту входять[43]:

- мистецькі програми;
- кроссекторальні програми;
- академічні програми;
- громадянське суспільство;
- українська мова;
- розвиток культурної дипломатії;
- дослідження та аналітика.

Генеральний директор Українського інституту Володимир Шейко в інтерв'ю Укрінформу у 2019 році заявив, що на 2020 рік у державному бюджеті на потреби Українського інституту закладено близько 80 млн грн. Приблизно стільки ми мали поточного року. І це той рівень, який нам дасть змогу здійснити практично всі заплановані програми і події наступного року, але не дозволить

відкрити філію[46]. В цьому ж інтерв'ю він зазначив, що нині в Українському інституті працюють 35 людей, а взагалі штатним розписом передбачено 60 працівників, і процес добору людей триває[46]. Якщо взяти 60 осіб, хоча б із мінімальною зарплатою в 5000 грн і податком до пенсійного фонду виходить необхідність фінансування у 5 млн. грн. + додамо декілька мільйонів на операційні витрати по утриманню офісу, забезпеченню його діяльності і т.д.. Залишається 73 млн грн. Відповідно до інформації з сайту Інституту виділяється 9 секторів роботи або 8,1 млн. грн. Враховуючи, що діяльність орієнтується на закордон – це близько 250 000 євро на один сектор. За словами міністра Д. Кулеби Інститут орієнтований на роботу в Європі, США та Канаді. Навіть, якщо взяти, що робота одного сектора на рік може охопити 5 держав фінансування є принципово замалим бо залишається 50 тисяч євро на одну державу. І треба розуміти, що це дуже узагальнені підрахунки, реальність, скоріше за все буде жорсткішою. Це є критично замало для організації системної роботи. Напевно через це на сайті Інституту в проектах за 2019 рік зазначаються лише 4: «Рік культури Австрія-Україна 2019»; «Українська ніч»; «Між Києвом і Віднем»; «Sounds around me».

Ще одна проблема, яку можна виділити з того ж інтерв'ю – наступна: інституція не є грантодавчою організацією і більшість проєктів ми ініціюємо і придумуємо самі. Ми не є грантодавчою організацією, як, наприклад, Український культурний фонд, де в конкурсному порядку виділяється державне фінансування на культурні проєкти і рішення про фінансування ухвалюється зовнішніми експертами[46]. Тобто на дистанції є загроза виникнення «застою в ідеях», якщо не буде постійного оновлення кадрів.

Тим не менш Інститут розпочав свою роботу. #UkraineEverywhere — із таким закликком з 10 лютого до 10 березня 2021 року відбувся «Місяць культурної дипломатії України» у Вікіпедії. Кампанія спрямована на покращення та створення статей про Україну та українську культуру українською та іншими мовами [31].

«Світ має знати більше про креативну, динамічну, інноваційну Україну. Місяць культурної дипломатії у Вікіпедії — це добра нагода розказати більше про українську культуру в одному із найпопулярніших джерел інформації, як українською мовою, так і іноземними. Адже кому ще розповідати про Україну світові, як не самим українцям? Закликаю всіх гуртом взятися за цю справу, аби у Вікіпедії з'явилися нові статті про сучасне українське кіно, музику, театр, літературу та мистецтво», — зауважив Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба[31].

«Для мільйонів людей Вікіпедія є першим джерелом інформації на найрізноманітніші теми. Саме тому важливо задіяти можливості Вікіпедії, аби розповідати світові про українські явища, імена і події зрозумілою для читачів мовою. Цей проект - про внесок українців до світової культури, тож ми розраховуємо залучити до нього якомога більше однодумців», — коментує генеральний директор Українського інституту Володимир Шейко [31].

Місяць культурної дипломатії України було присвячено відомим українським митцям кіно, музики, літератури, архітектури, дизайну, які зробили вагомий внесок у світову культуру і про котрих ще немає статей у Вікіпедії. В рамках кампанії авторів закликали доповнювати та створювати нові статті іноземними мовами, щоб об'єктивна інформація про Україну була доступною у різних регіонах світу. З цією ж метою Міністерство закордонних справ України та Український інститут нещодавно запустили сайт Ukraine.ua [31].

Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба представив сайт UKRAINE.UA, цифровий портал про сучасну Україну для іноземних аудиторій [30].

«Ми створили сайт UKRAINE.UA, аби світ дізнався про справжню Україну: креативну, динамічну, інноваційну. Країну різноманіття та чаруючої природи. Країну свободи та гідності. Країну, в якій тисячолітня історія та культура доповнені амбітним баченням майбутнього», - заявив міністр [30].

За словами міністра, до створення проєкту були залучені провідні фахівці та профільні агентства, і він залишатиметься відкритим до колаборацій та розвитку і після запуску[30].

«Зокрема, на сайті розміщений фотобанк “Україна”, який я анонсував влітку. Тоді на мій заклик відгукнулися багато фотографів, чудові роботи яких згодом увійшли до збірки. Світлина можна вільно використовувати в некомерційних цілях для просування України за кордоном», - повідомив міністр[30].

Дмитро Кулеба додав, що головними драйверами створення проєкту були Міністерство закордонних справ та Український інститут, а його метою є формування позитивного іміджу України за кордоном. За словами глави МЗС, нині працює англійська версія сайту, а протягом 2021 року планується запуск французької, німецької, іспанської, арабської та китайської мовних версій[30].

«Іноземці зможуть познайомитись із Україною онлайн, зацікавитися нею і згодом відвідати, інвестувати чи приїхати на навчання до нашої держави», - додав глава МЗС України [30].

Як зазначають очільники Інституту: «нашим головним завданням у 2020 році було дотримання балансу між розвитком і зміцненням спроможності Інституту та кризовим управлінням для подолання негативних наслідків пандемії. Ми працювали над тим, аби виконати усі заплановані проєкти, зберегти єдність команди в умовах дистанційної роботи, розширити команду і гнучко реагувати на внутрішні і зовнішні виклики» [43].

Влітку Український інститут презентував середньострокову стратегію, що визначає місію, візію, стратегічні цілі та фіксує принципи діяльності інституції до 2024 року. Робота над документом тривала півтора роки і включала низку стратегічних сесій, консультації з експертами в Україні та за кордоном, а також тісну співпрацю з МЗС та іншими державними органами [43].

В 2020 році посилилась співпраця між Інститутом та МЗС і закордонними дипломатичними установами України. Інститут розширив мережу партнерських

організацій в Україні і за кордоном. Завдяки підтримці міжнародних партнерів ми також продовжили професійний розвиток і фахове навчання команди [43].

Відповідно до річного звіту, у 2020 році Українським інститутом було реалізовано 84 проекти та 17 програм у 21 державі світу, які охопили 5,6 млн осіб до реалізації яких було залучено 1,2 млн учасників та глядачів[43].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ.

Громадяни різних держав повинні розуміти кроки України (іноді спотикаючись, але все ж рухаючись вперед) до Європейського Союзу та її успіхи у реформуванні держави відповідно до стандартів ЄС. З часу Євромайдану міжнародне співтовариство щиро зацікавилось дізнатись більше про минуле та сьогодення України, і це є великою можливістю для нас розповісти історію України новими та цікавими способами.

Дипломати повинні відповісти на ці питання, надавши більше інформації про Україну через відкриті дискусії, презентації книг, музичні концерти, покази мод, промоцію спорту та продовольчі ринки. Вони повинні представити український спосіб життя за кордоном простим людям, яких цікавить не офіційна позиція держави, а така країна, як вона є.

Численні українські діаспори та місцеві групи громадянського суспільства були мобілізовані у столицях у всьому світі і служать культурними дипломатами. Їхній внесок був безцінний. Зокрема, робота української діаспори об'єднана під парасолькою нової громадянської мережі "Глобальна Україна". Він робить велику роботу по консолідації українських лідерів еміграції для просування інтересів своєї країни і має величезний потенціал; дипломатичні місії повинні тісно співпрацювати з Глобальною Україною та залучати її ефективніше.

Культурна дипломатія через митців також може передавати правильний образ України та завойовувати серця та розум простих людей, коли політики не в змозі цього зробити. Прикладом успішної культурної дипломатії стала перемога співачки Джамали на конкурсі Євробачення 2016 року. Завдяки своєму професіоналізму, особистій історії та патріотизму вона досягла успіху там, де боролися дипломати: вона об'єднала Європу в підтримку України та кримських татар та нагадала світовій аудиторії, що Крим – це Україна.

Проблематиці історичних витоків української культурної дипломатії присвячені праці, які стали результатом зацікавленості дослідників до

відзначення у 2019 році 100-ліття європейського турне Українського республіканського хору, який було створено у січні 1919 р., за часів діяльності гетьмана Павла Скоропадського, під керівництвом Кирила Стеценка та Олександра Кошиця. Гастролі мали на меті через пісню інформувати світ про Україну та її культуру.

Київською дослідницею і журналісткою Т. Пересунько було віднайдено та опрацьовано документи, що пов'язані з цією подією, видано низку публікацій, в т.ч. й книжкового формату, оприлюднено ряд інтерв'ю на різних інтернет-ресурсах. В одному з них дослідниця, апелюючи до робіт американського дослідника культурної дипломатії М. Каммінгса, озвучує тезу про наявність історичних моделей національної культурної дипломатії (в тому числі й української). За цитованим Т. Пересунько М. Каммінгсом, модель базується на трьох основних складових:

- підтримка найвищих державних посадовців;
- законодавча база в галузі культурної дипломатії;
- інституційна основа [12].

Говорячи про перспективи розвитку культурної дипломатії в Україні сьогодні, варто зазначити, що владні структури та політичні еліти усвідомлюють важливість наявності культурного чинника в політичному процесі. Державні органи влади опікуються питанням діяльності інституцій, що можуть займатися культурною дипломатією. Окремі митці проводять свої презентації за кордоном і так чи інакше сумісно із Українським Інститутом підтримують процес присутності України міжнародному інформаційному полі.

За таких умов варто збільшити фінансування культурних заходів та все ж створити певну систему орієнтирів для тих митців, які планують використовувати державне фінансування для своєї діяльності.

Позитивним аспектом цього варіанту можна вважати свободу творчості, мінімізація видатків на адміністративний ресурс та креативність учасників цього процесу.

Негативним чинником є те, що держава, як замовник творчого продукту буде пріоритетно реагувати на ті пропозиції, що пропонує ринок, а не виступати у якості повноцінного замовника і диктувати свої умови ринку щодо якості продукту, який вона намагається придбати.

Подібне бачення знаходить своє відображення у Стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021 – 2025 роки[44], в якій культурна дипломатія є одним з напрямів публічної дипломатії та політики «м'якої сили», метою якої є покращення впізнаваності України та її культурного розмаїття, формування позитивного ставлення громадян інших країн до України. Культурна дипломатія як напрям зовнішньої політики дає змогу популяризувати і ділитися національними здобутками та досвідом у сфері культури з громадянами інших країн, досягаючи кращого порозуміння та довіри.

Вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері культурної дипломатії є [44]:

- просування сучасного українського кіно, особливо сприяння участі українських фільмів у міжнародних кінофестивалях;
- просування сучасної української класичної та популярної музики, сприяння спільним міжнародним проєктам;
- просування сучасного українського театру та перформативного мистецтва, зокрема через участь у міжнародних театральних фестивалях;
- просування сучасної української літератури, сприяння участі України в провідних міжнародних книжкових виставках, сприяння перекладу та виданню творів українських письменників за кордоном;
- сприяння видавничим проєктам для публікації іноземними мовами книг і брошур з популяризації історії та сьогодення України;
- просування українського класичного і сучасного візуального мистецтва, зокрема за допомогою виставкових проєктів за кордоном, мистецьких обмінів і колаборацій;

- сприяння популяризації українських креативних індустрій, зокрема дизайну, моди, архітектури тощо;
- презентація розмаїття українського мистецтва, зокрема представлення української культури й мистецтва в рамках міжнародних фестивалів, форумів, конференцій;
- сприяння міжнародним дослідницьким проектам у галузі культури й мистецтва, заохочення іноземних фахівців до вивчення української культури;
- просування української культурної спадщини;
- популяризація української мови у світі;
- сприяння проектам у галузі культури й мистецтва представників корінних народів і національних меншин.

У роботі за напрямом очікується тісна координація та співпраця закордонних дипломатичних установ України з Українським інститутом, а також іншими державними органами та агентствами, зокрема[44]:

- Міністерством культури та інформаційної політики, Українським культурним фондом (УКФ),
- Державним агентством України з питань кіно (Держкіно),
- Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти (Держмистецтво),
- Українським інститутом книги (УІК),
- Українським інститутом національної пам'яті (УІНП) тощо, культурними інституціями, недержавними установами та організаціями, а також об'єднаннями закордонних українців.

Український інститут, відповідно до Стратегії Українського інституту на 2020-2024 роки, здійснює свою програмну та проектну діяльність для виконання стратегічних цілей [44]:

- покращення розуміння та впізнаваності України серед закордонних аудиторій;
- забезпечення сталого запиту на експертну взаємодію з Україною;

- зміцнення спроможності гравців української культури, освіти, науки та громадянського суспільства до міжнародної співпраці;
- посилення залученості України до актуальних світових культурних процесів;
- розширення поля використання української мови у світі.

Також, виходячи із стратегії, можна зробити висновок про те, що МЗС України в процесах конструювання публічної дипломатії в цілому та культурної дипломатії зокрема робить спробу виходити із принципу, який, напевно, можна охарактеризувати як «системність, діалог та синергія». Цей варіант політики передбачає формування системи комунікації та зв'язків між державними органами влади та виробниками продукту. «Вектор культурної дипломатії» повинен стати виключним пріоритетом МЗС, оскільки саме це міністерство розуміє потреби держави в контексті зовнішньої політики і може оперативно реагувати на зміни тенденцій та трендів. Український Інститут варто трансформувати в організацію, що має повноваження надавати грантову підтримку виробникам продуктів, оскільки це дозволить забезпечити достатній рівень циркуляції ідей та креативу. Паралельно із цим необхідно сформувати спрощену систему звітності для розпорядження коштами цієї організації.

Мінусом такого підходу є тривалий процес трансформацій та узгоджень. Але в результаті можна сформувати стабільну систему, яка буде гнучкою і зможе оперативно реагувати на існуючі виклики. Ще одним мінусом є високий рівень видатків, яким можна мінімізувати ввівши систему за якої Інститут зможе кредитувати комерційні заходи, які відповідають інтересам держави, що дозволить повертати витрачені кошти, а відсотки за їх використання реінвестувати у нові проекти. Така система може дати змогу зменшити частку державного фінансування. А в умовах спрощеної звітності для більш якісного контролю можна сформувати наглядову раду, яка буде змінювати кожні декілька років.

Варто відзначити, що орієнтиром в розвитку цього напрямку виступає затверджений урядом України (у травні 2018 року), так званого «парасолькового бренду» «UkraineNow». Філософія бренду базується на слові «зараз», яке наразі є найважливішим для України та сучасних українців. Бренд призначений для використання як державними установами та органами місцевого самоврядування, так і бізнесом та окремими громадянами [44].

Цікавими є затвердженні в зазначеній вище стратегії наративи позиціонування Україною себе на міжнародній арені, які повинні відбуватися в категоріях [44]:

- Креативна країна. Країна талановитих людей.
- Інноваційна країна. Країна ІТ, стартапів і цифрових рішень.
- Хоробра країна, де свобода й гідність завжди перемагають.
- Різноманітна країна з неймовірною природою.
- Динамічна країна, що швидко змінюється.
- Сучасна європейська країна з тисячолітньою історією, культурою та мистецтвом.
- Хоробра та щира країна. Країна сильних емоцій. Країна свободи та гідності.
- Захисник миру. Україна стоїть на сторожі миру та спокою Європи.
- Країна позитивних відкриттів. Країна, що перевищує очікування від людей, природи та можливостей.
- Україна – гарант продовольчої безпеки світу.

В контексті вище зазначеного, необхідно наголосити на одному дуже важливому аспекті, який пов'язаний із тим, що стратегія публічної дипломатії України не опелює до таких понять як: європейська культурна політика, креативна економіка, культурні та креативні індустрії, креативні міста тощо.

Необхідність інвестування у розвиток сфери культури та творчого потенціалу держав було підтверджено Європейською Комісією, яка затвердила програму «Креативна Європа», що реалізувалася протягом 2014 – 2020 року.

Важливим елементом програми було те, що Україна, Молдова, Грузія та Туреччина як не держави-члени Європейського Союзу мали можливість долучитися до її реалізації [29]. Дана програма – була однією із найбільших проектів Європейської Комісії культурно-гуманітарного спрямування, що надавала вагомі фінансові можливості для розвитку культурного та креативного секторів у державах-членах ЄС та державах-учасниках «Східного партнерства». Обсяг фінансування програми склад 1,46 млрд. євро. Програма складалась з трьох компонентів: культура (31% бюджету), медіа (56% бюджету), секторальний напрямок (13% бюджету). Її мета була спрямована на оцінку проектних пропозицій у сферах культури, аудіовізуальної політики, медіа [29]. Долучившись до реалізації програми у 2016 році за чотири роки України вдалося реалізувати 15 проектів.

Одним із важливих інструментів культурної дипломатії України може стати закордонне українство. Протягом довгого часу завдяки сформованій прихильності до національної ідеї та українській національній ідентичності вони представляли в світі українську історію, культуру, мистецтво, лобіювало інтереси української нації в країнах поселення. Усвідомлення нашою державою потреби промоції в світі, на жаль, не призвело до значного реального розвитку української публічної та культурної дипломатії. Тому можна говорити про функціонування щонайменше двох її історично сформованих моделей: за підтримки держави і без неї, а також інститутів етнічного лобіювання з боку громадських організацій закордонного українства. Крім того, позитивний досвід організації діяльності частини таких самостійних інститутів публічної та культурної дипломатії як Український інститут в Швеції може бути використаний державою. Так само корисним було б налагодження співпраці та підтримка, в т.ч. й фінансова, наукових та навчальних центрів за кордоном, сприяння підписанню двосторонніх угод з низкою країн щодо взаємного визнання шкільних атестатів та університетських дипломів, організація літніх шкіл та таборів з українознавства для молоді [12].

Дослідники, поділяючи публічну дипломатію за напрямками, виокремлюють такі її різновиди чи інструменти як культурна, гастро-, наукова, спортивна, захист людських прав та інші. Форми діяльності закордонного українства з метою формування позитивного образу України в громадській думці країн-реципієнтів, ретрансляції духовних цінностей українського суспільства та лобіювання українських інтересів у міжнародних організаціях є різноманітними. Вітчизняна дослідниця Алла Атаманенко поділяє їх за напрямками, при цьому підкреслюючи, що значна частина сучасних форм діяльності практикувались і до постання незалежної України [12]:

- промоція української культури та мистецтва;
- підтримка та роз'яснення позиції України щодо подій, проблемних для України, в т.ч. щодо гібридної війни з Російською Федерацією, зовнішньої та внутрішньої політики України;
- залучення громадськості країн-реципієнтів до гуманітарних та благодійних акцій;
- участь у реалізації політики пам'яті, що демонструє тривалість української присутності в країнах-реципієнтах, підкреслює історичні та культурні зв'язки між Україною та цими державами;
- робота з включення історії України в європейський та світовий історичний процес, включення подій української історії до українського, а не російського наукового контексту;
- створення інституцій, що сприяли б промоції України та її культури;
- популяризація української мови;
- лобіювання інтересів України (в країнах, що мають відповідне законодавство та інститути) з метою організації підтримки України урядами держав-реципієнтів як на міжнародному, так і на рівні двосторонніх відносин.

ВИСНОВКИ

З початком епохи глобалізації змінилися не тільки економічні, соціальні та духовні відносини, а й система міжнародних відносин і світова політика в цілому. У політичному середовищі з'явилися нові нестандартні системи вимірювання влади і нові джерела сили в боротьбі за світове лідерство. Сьогодні військова міць вже не є настільки вирішальним фактором у глобальній конкуренції. Економічні досягнення країни, гуманітарний капітал і культурні атрактори виступають в сучасному світі потужним інструментом сили в світовій політиці. Осмислення цих нових політичних реалій і призвело до появи концепції «м'якої сили».

У класичному розумінні «м'яка сила» представляється як можливість залучати, пробуджувати інтерес і тим самим завойовувати увагу і прихильність того, на кого цей вплив направлено. Американський дослідник Дж. Най визначав «м'яку силу» як сукупність трьох компонентів: привабливої культури, політичної ідеології і зовнішньої політики. На сьогодні саме роль культурної дипломатії як складової політики «м'якої сили» набуває все більшого значення.

Концепція «м'якої сили», яка описувала специфічну логіку культури в широкому сенсі цього слова, розглядається як у світовій, так і у вітчизняній науці переважно з точки зору двох основних вимірів: регіонального (практичне застосування «м'якої сили» найбільшими державами - регіональними лідерами) і функціонального (вивчення ролі складових елементів «м'якої сили»: художньої культури, релігії, освіти і науки, участь у діяльності міжнародних неурядових громадських організацій). Провідні країни світу по-різному визначають пріоритети в концептуальних підходах до «м'якої сили». Ключовими елементами сучасної культурної дипломатії є матеріальні і духовні об'єкти національної культурної спадщини, популярна художня культура, вища освіта, наука, спорт, туризм.

Основним же завдання культурної дипломатії є формування позитивного образу держави на міжнародній арені шляхом просування її культурного надбання.

Культурна дипломатія для України сьогодні стає одним із стратегічних пріоритетів діяльності. В цілому ж варто зазначити, що якісно новий поштовх культурна дипломатія України отримала після Російської агресії проти України, коли наша держава опинилася в стані, в тому числі, «інформаційної війни», де протистояння образів та меседжів і є зброєю.

З цього моменту державна політика в сфері культурної дипломатії, фактично, сфокусувалася на двох базових пріоритетах: перший – це розбудова інституційного виміру культурної дипломатії (уособленням якого став Український інститут) та другий – це формування іміджу, що повинний був транслюватися на «зовнішній світ» (уособленням якого стала стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України).

При цьому, державі варто принципову увагу зафіксувати на якості контенту, що виробляється і якістю меседжів, які доносяться в контексті їх відповідності тим цілям і задачам, що стоять перед Україною. Також варто пам'ятати про те, що люди, які опікуються розвитком культури і створюють продукти – люди творчі, тому інституційне оформлення всіх процесів повинно містити якомога менше процедурних та бюрократичних обмежень. Звісно – виникне питання звітності перед державними органами, але це вже об'єкт іншого аналізу. Тут мається на увазі саме необхідність мінімізація процедурних та бюрократичних обмежень.

В умовах змін тенденцій системи міжнародних відносин тих загроз, що існують для нашої держави сьогодні вбачається необхідними визнати культурну дипломатію одним із стратегічних пріоритетів діяльності держави для захисту національних інтересів та забезпечення безпеки України.

Основною проблемою розвитку цього напрямку сьогодні можна виділити недостатній рівень системності в її організації та недостатній рівень фінансування існуючих проєктів. Також проблемним полем можна виділити

корупційну та навколо корупційну складові питання, надлишкові бюрократичні механізми та змістовне наповнення цього напрямку.

Для сталого, довготривалого розвитку цього напрямку логічними вбачаються наступні кроки:

- Передача всіх повноважень із забезпечення культурної дипломатії до Українського Інституту під порядкуванням Міністерства Закордонних Справ.
- Реформування Українського Інституту: надання можливості фінансувати комерційні проекти, що відповідають цілям і завдання зовнішньої політики України; відмінити систему тендерних закупівель; надати можливість виділення коштів як фізичними особами, так фізичним особам-підприємцям, так і юридичним особам незалежно від їх форми звітності; сформувати наглядову раду із терміном повноважень в 2 роки; мінімізувати постійний персонал Інституту (директор, заступник директора, бухгалтер, юрист, та керівники напрямків), а всіх інших набирати під реалізацію конкретних проектів на умовах фрілансу; надати Міністерству Фінансів вказівку щодо розробки механізму, за яким Інститут зможе займатися комерційною діяльністю залишаючись державною структурою.
- Заміна всіх культурних відділів посольств та консульств на філіали Українського Інституту.
- Проведення Українським Інститутом аналізу образу України в державі перебування і розробка індивідуального плану дій відповідно до результатів аналізу.
- Використання українських митців у якості основних виконавців проектів, що потребують філії Інститут в світі на основі відкритого конкурсу.
- Залучення закордонних українців до процесу реалізації культурної дипломатії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Bound K. Cultural Diplomacy. London: Demos, 2007. 111 p
2. C. Schneider. Diplomacy that works: «best practices» in cultural diplomacy. URL: <http://www.culturalpolicy.org>.
3. FILM.UA Distribution – на крупнейшем мировом кинорынке American Film Market! URL: <https://film.ua/ru/news/2219>.
4. Institute for Cultural Diplomacy. URL: http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy.
5. Nye J. Public Diplomacy and Soft Power. *Annals, AAPSS*. 2008. № 616. P. 94–109.
6. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs Group, 2004. 191 p.
7. Pajtinka E. Cultural diplomacy in theory and practice of contemporary international relations. *Political sciences*. Banská Bystrica: Matej Bel University Press, 2014. №4. P. 95–108.
8. Risse Th. Transnational Actors and World Politics. *Handbook of International Relations*. L.: Sage, 2002. P. 255-274.
9. Soft Power Survey Ranking by Monocle. URL: <https://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2018-19/>
10. Tailor Ph. M. Munitions of the Mind, A History of Propaganda From the Ancient World to the Present Era. Third Edition. Manchester: Manchester University Press. 2003. 272 p.
11. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. *Cultural Diversity Series*. № 1. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2002. 63 p.
12. А. Атаманенко. Роль закордонних українців в українській публічній та культурній дипломатії: історичний і сучасний аспекти. URL: https://eprints.oa.edu.ua/8193/1/NZ_Vyp_29_Atamanenko_Alla.pdf.
13. Боголюбова Н. М. Выработка определения внешней культурной политики в современном научном дискурсе. *Исторические, философские,*

политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. 2012. № 4 (18). Ч. 1. С. 25–27.

14. Д. Дубов., С. Дубова. Політика культурної дипломатії як механізм реалізації стратегічних комунікацій держави. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3064:politika-kulturnoji-diplomatiji-yak-mekhanizm-realizatsiji-strategichnikh-komunikatsij-derzhavi&catid=81&Itemid=415
15. Дмитро Кулеба назвав два пріоритети культурної дипломатії для просування м'якої сили України у світі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-nazvav-dva-prioriteti-kulturnoyi-diplomatiyi-dlya-prosuvannya-myakoyi-sili-ukrayini-u-sviti>.
16. Досвід функціонування європейських інститутів культурної дипломатії: висновки для України. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1649/>.
17. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4. С. 9–23.
18. Дубов Д. Політика культурної дипломатії як механізм реалізації стратегічних комунікацій держави. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: зб. наук. пр. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України*. Київ, 2017. Вип. 46. С. 62–73.
19. Є. Нищук Мета нових інституцій Мінкультури – забезпечити рівний доступ до реалізації культурних ініціатив. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245413639&cat_id=244913751.
20. Єщенко М. Ірена Карпа «Український культурний центр стане тусовочним місцем у серці Парижа». URL: <http://ua.euronews.com/2015/12/15/irena-karpa-to-promote-cultural-diplomacy>.
21. Зонова Т. Дипломатия: модели, формы, методы. М.: Аспект Пресс, 2013. 348 с.

22. Табаринцева-Романова К.М. «Новые» виды дипломатии XXI в.: культурная дипломатия в современном международном дискурсе. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-vidy-diplomatii-xxi-v-kulturnaya-diplomatiya-v-sovremennom-mezhdunarodnom-diskurse>.
23. Каширина Т.В. Культурная дипломатия как средство внешней культурной политики. *Дипломатическая служба*. 2017. № 2. С. 22–27.
24. Культурна дипломатія України як відповідь на виклики часу: європейська складова. (Оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2014-2015 рр.). URL: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematikh_ogliadi/2015/2015_culture2.pdf.
25. Кучмій О.П. Використання технологій публічної дипломатії для просування інтересів держави на міжнародній арені (на прикладі Німеччини та Великої Британії). *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. Вип. 78, ч. II. С. 147-151.
26. Л. Гуменюк. Соціальна конфліктологія. Підручник. Форми культурного конфлікту та способи їх вирішення. URL: https://pidru4niki.com/78486/psihologiya/formi_kulturnogo_konfliktu_sposobi_virishennya#62.
27. Охотник М. Павлюк О. Від К-поп до «Паразитів»: як світ накрила хвиля корейської культури. URL: <https://hromadske.ua/posts/vid-k-pop-do-parazitiv-yak-svit-nakrila-hvilya-korejskoyi-kulturi>.
28. М. Худолій. Культурна політика: основні підходи до визначення поняття. URL: <http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/download/138054/134998>.
29. Працюк М.В. Публічна та культурна дипломатія як засіб «м'якої сили» України: запозичені моделі, реальні кроки та стратегічні пріоритети. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdau_2016_23\(2\)_5.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdau_2016_23(2)_5.pdf).

http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/14054.011.pdf.

40. Леньо П.Ю. Україна та українці в образах і стереотипах західного кіно.

URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2427/1/%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%A6%D0%86%20%D0%92%20%D0%9E%D0%91%D0%A0%D0%90%D0%97%D0%90%D0%A5%20%D0%86%20%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%9F%D0%90%D0%A5%20%D0%97%D0%90%D0%A5%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9A%D0%86%D0%9D%D0%9E%20%281991-2013%20%D1%80%D1%80.%29.pdf>.

41. Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: *матеріали Круглого столу*. Під ред. Розумної О. П., Токмана В. В., Черненко Т. В. К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2016.

42. Річний звіт Українського інституту 2020. URL: <http://report2020.ui.org.ua/>

43. Стратегія публічної дипломатії міністерства закордонних справ України на 2021-2025 роки. URL:

<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

44. Грачевська Т.О. Діяльність культурно-інформаційних центрів як компонента культурної дипломатії. URL:

<https://core.ac.uk/download/pdf/268616562.pdf>.

45. У бюджеті на Український інститут заклали 80 мільйонів. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2822026-u-budzeti-na-ukrainskij-institut-zaklali-80-miljoniv.html>.

46. Харченко Ю. Культурна дипломатія як «м'яка сила» та захист національних інтересів. URL: <http://inosmi.ru/politic/20170606/239521389.html>.
47. Шамборовський Г., Мусієнко Н. Завдання і можливості культурної дипломатії у розвитку сучасної держави та інститутів громадянського суспільства в Україні. *Агора: зб. наук. ст.* Вип. 14. Музеї та культурна дипломатія. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. С. 91–100.
48. Яцковець О. Особливості розвитку культурної дипломатії в Україні. *Наукові записки РДГУ*. 2019. Вип. 3(119). С. 4-11.

